

Klinika za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti

---

Hudolin, Vladimir

Source / Izvornik: **Anali Kliničke bolnice "Dr. M.Stojanović", 1985, 24, 50 - 78**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:220:166000>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Sestre milosrdnice University
Hospital Center - KBCSM Repository](#)

ANALI KLINIČKE BOLNICE »DR M. STOJANOVIĆ«

Vol. 24, Posebno izdanje, br. 2

KLINIČKA BOLNICA
»DR MLADEN STOJANOVIĆ«
ZAGREB 1845-1985

Zagreb, 1985.

KLINIKA ZA NEUROLOGIJU, PSIHIJATRIJU, ALKOHOLIZAM I DRUGE OVISNOSTI

Vladimir Hudolin

POVIJESNI PREGLED

Razvoj neurologije i psihijatrije, alkoholologije i područja drugih ovisnosti s graničnim službama, u našoj bolnici, slično razvoju drugih struka, svjedoči dostojno o aktivnosti naše bolnice na zaštiti i unapređivanju zdravlja. Budući da su psihijatrija i neurologija započele svoj organizirani život u tadašnjoj *Bolnici milosrdnih sestara* u Vinogradskoj cesti 1939. godine (prije 46 godina), a ja sam kao apsolvent medicine počeo raditi u Bolnici 1947. godine, relativno mi je lakše govoriti o razvoju tih struka u Bolnici, jer sam najveći dio tog razvoja neposredno doživio i pratio. Još kao student, vježbao sam u prosekturi Bolnice, koju je još vodio njen osnivač *dr Ljudevit Jurak*, a kao mladi liječnik upoznao sam sve liječnike koji su radili u *Neurološko-psihijatrijskom odjelu* od njegova osnutka do danas i učio od njih. Doduše, velika je opasnost subjektivnog gledanja, pa ću nastojati pojedine faze tog razvoja potkrijepiti dijelom podacima o radu iz arhiva današnje *Klinike za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti*, a dijelom iz pisanih, objavljenih i neobjavljenih dokumenata.

I Bolnica se u tom razdoblju, kao cjelina, razvila i promijenila svoj vanjski oblik i sadržaj rada. Mi stariji još se uvijek sjećamo bolnice s otvorenim prolazima natkritim drvenim krovom, koji su spajali pojedine odjele i šuškanja dugih haljina milosrdnih sestara po njenim hodnicima. Na mjestu gdje su se ti prolazi spajali, negdje na sredini između upravne zgrade i kirurgije, bilo je jedno proširenje, sa zvonom kojim je davan znak za početak i svršetak posjeta bolesnicima. Bolnica je u to vrijeme još imala i svoju ekonomiju, voćnjak i vinograd, pa prema tomu i vinski podrum, što je, s obzirom na kasniji razvoj alkoholologije u njoj, posebno interesantno. Uostalom, ulica u kojoj je Bolnica smještena (Vinogradska) dobila je svoje ime po vinogradima, koji su je nekad okruživali. Ne znam je li se vino iz bolničke ekonomije i prodavalo. Koliko je meni poznato, čitava se proizvedena količina potrošila u Bolnici. U to je vrijeme Bolnica imala dosta razvijenu ekonomiju i uzgajala vlastitu stoku. Danas je u gospodarskoj zgradi i nekadašnjem podrumu smještena »vila personala«, kako su tu stambenu zgradu nazivali u žargonu Bolnice. U ono vrijeme, ekonomiju je čuvao noćni čuvar, koji je s puškom i psima čuvarima noću obilazio Bolnicu, a osobito ekonomiju.

Zakladna bolnica na Jelačićevu trgu je imala odjel u koji su se smještavali duševni bolesnici, a i u »*Bolnici sestarah milosrdnicah*« postojali su prostori u

Današnja Klinika za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti snimljena oko 1960, prije adaptacije potkrövlja.

Bolnica neposredno nakon drugog svjetskog rata s natkritim hodnicima između zgrada, kad su njima često šuš kale haljine milosrdnih sestara.

koje su se mogle smjestiti duševno poremećene osobe. Službeno je *Neurološko-psihijatrijski odjel u Zakladnoj bolnici* otvoren 1919. godine i vodio ga je I. Hercog. I Tada je bio problem, kako postupati s takvim bolesnicima, i kako naplatiti troškove za njihov boravak u bolnici, kao što pokazuje i dopis što ga je »Upraviteljstvo javne i opće bolnice milosrdnih sestarah u Zagrebu« poslalo, 9. rujna 1875. godine, »Visokoj kr. zemaljskoj vladi«, kako bi ubrzalo proces plaćanja 54 forinta za opskrbu umobolne *Helene Peterlić*, što je konačno, uz velik broj potpisa odgovarajućih službenika, bilo povoljno riješeno.

Psihijatrija u Zagrebu i Hrvatskoj zapravo započinje izgradnjom i otvaranjem *Bolnice Vrapče*, 1879. godine nekoliko godina prije preseljenja naše bolnice na njezino današnje mjesto. Prije 1879. godine, naši su se duševni bolesnici liječili u duševnim bolnicama. Beča i Graza.

Prim. dr. Ivan Hercog.

Otvaranjem *Medicinskog fakulteta*, osniva se i *Klinika za živčane i duševne bolesti Medicinskog fakulteta*, 1921. godine, koju je, kao prvi predstojnik, vodio prof. dr. Mihajlo Lapinski, porijeklom Rus. Do vremena poslije prvog svjetskog rata, bila je smještena u Kukovićevoj ulici. *Klinika za živčane i duševne bolesti* se nalazila u prizemlju, a na prvom katu iste zgrade, u Kukovićevoj ulici, nalazila se *Klinika za očne bolesti*. Između dvaju ratova, 1936. godine, otvoren je *Psihijatrijski odjel* u današnjoj *Bolnici »Dr Josip Kajfeš«*, koji je vodio prim. dr. Ivan Hercog, zapravo se može reći, da je sa *Zakladnom bolnicom*, u kojoj je već od ranije radio, bio preseljen na novo mjesto. U tijeku drugog svjetskog rata, 1942. godine, u novootvorenoj *Zakladnoj bolnici na Rebru*, bio je otvoren *Neurološko-psihijatrijski odjel*, koji je vodio prof. dr. Josip Breitenfeld, tada naš najbolji i najpoznatiji neurolog. Josip Breitenfeld se rodio 1898. godine, u Varaždinu, samo 19 godi-

na nakon otvaranja *Bolnice Vrapče*. Medicinu je studirao u Grazu, a po završetku studija, radio je u *Klinici Medicinskog fakulteta*, koju je neko vrijeme i vodio, nakon odlaska *prof. dra Mihajla Lapinskog*, 1929. godine, i dolaska *prof. R. Lopašića*, 1931. godine. *Dr Poljak*, naš tada poznati stručnjak, za koga se govorilo da će postati predstojnik Klinike poslije *Lapinskoga*, otišao je 1928. godine u SAD, gdje je postao poznati sveučilišni profesor u Chicagu.

Prof. dr Mihajlo Lapinski.

Neurologija je u našoj bolnici, od njenog početka pa do 1939. godine, bila vezana s *Internim odjelom*, a za psihijatriju je oduvijek bio određen prostor za nemirne duševne bolesnike, koji bi se u Bolnici zadržavali dok se ne bi smirili, umrli, ili dok ne bi bili premješteni u psihijatrijsku bolnicu (prije izgradnje *Bolnice Vrapče*, u Graz ili Beč).

Neurologija i psihijatrija, kao samostalni odjel, osnovana je u *Bolnici Milosrdnih sestara* 1939. godine i povjerena profesoru *dru Josipu Glaseru*, koji je došao s mjesta šefa *Neuropsihijatrijskog odjela Bolnice u Šibeniku*, *Profesor dr Josip Glaser* je bio rođen 1897. godine, u Petrinji. Medicinu je studirao u Zagrebu i Beču, a promoviran 1925 godine u Zagrebu. Liječnički staž (pripravnu godinu) je odslužio u *Bolnici milosrdnih sestara*, odakle je otišao u *Bolnicu Vrapče*, a 1927. godine u Zürich. Školovao se u čuvenoj psihijatrijskoj školi *Eugena Bleulera*, u *Bolnici Burghölzly* u Zürichu, gdje je proveo 8 mjeseci, a 6 mjeseci je proveo u *Neurološkom institutu* kod *C. Monakowa*. Poslije kraćeg boravka u zemlji, radio je dvije godine u Zürichu, kod *H. W. Maiera*. Od 1931. godine, bio je predstojnik *Odjela za duševne bolesti Banovinske bolnice u Šibeniku*. Tri mjeseca je boravio, 1937. godine, kod *O. Foerster*a u Breslauu, a u rujnu 1939. godine, bio je imenovan za predstojnika novoosnovanog odjela u *Bolnici milosrdnih sestara*. Od 1953. do 1963. godine, radio je kao ravnatelj *Bolnice u Vrapču*, odakle je otišao u mirovinu i već iste godine umro.

Priljamni matični broj: 11.540/39.

Razred III Odjel: 30

POVIJEST BOLESTI

Precima i ime: Herupin Slavica
 Godina rođenja: 1894/45 Priljmen: 12. prosinca 1939.
 Vjerskispovijest: kat. Premješten sa III s 9. 2. 1940
 Obiteljski staloš: u Zagrebu Premješten na _____
 Zanimanje: pos. učitelj Otpušten: 26/1 1940
 Stalno boravište: Zagreb Umro: _____
Mlađica 42

DIAGNOZA: Neuralgija et perenni V. M. R. K. R. resp.
plexus brachialis. claster.
et thoracalis. per. ulnarij i m. radij
ant. brach. med. - ulnarij distal.

Familijarna anamneza: Podrijetlo iz
1. odnari. žena i jedno lice slavi.
od djetih bolesti pehloria i sarkoma
hipertrofi i one koze.

Sobasna bolest počela je kada je
 1915 u ruku dobio hitac kroz ruku. ^(dobra) kroz
 2 god. uig. magus micati ran posljednji
 13. pita i ja dorsalne strane nadlaktice i podlaktice
 uig. sigens uo koji mi bol mi hlad u toplinu
 zatim se li pao pod i povi i ruka se je bolila
 poprima da je opt. saje zanje magus vrti.
 10. stanje je stalo napovisnom do 1926 kada
 je pehloria upala fura i podrite. Opis je

Jedna od prvih povijesti bolesti 1939. godine otvorenog Neurološko-psi-
 hijatrijskog odjela.

Dolaskom u Zagreb, *Glaser* je donio najsuvremenija gledanja ondašnje evropske psihijatrije. Još dugo nakon drugog svjetskog rata, naši su specijalisti učili psihijatriju za specijalistički ispit iz *Bleulerova udžbenika*.

Josip Glaser je bio draga osoba, plemenit čovjek, izvanredan psihijatar, jedan od naših najboljih psihijatara onog vremena. Organizirao je *Odjel u tača* tzv. «novoj zgradi» Bolnice, gdje je *Odjel* bio smješten na četvrtom katu (danas se na tom mjestu nalazi *Klinika za dječje bolesti*. Zbog samoubojstva bolesnika skakanjem sa IV kata, *Odjel* je bio premješten u prizemlje stare zgrade, gdje je danas smještena endokrinologija. Tu je zgradu *Odjel za neurologiju i psihijatriju* dijelio s *Odjelom za fizikalnu medicinu i reumatologiju*.

U vrijeme rata, studenti *Medicinskog fakulteta* su imali dio vježbi i dio nastave u *Odjelu za neurologiju i psihijatriju*, a i u *Zakladnoj bolnici na Rebru* i u *Bolnici na Svetom Duhu* (današnjoj *Bolnici »Dr Josip Kajfeš«*), što se poslije rata više nikad nije uspjelo postići, usprkos tomu što je studenata medicine bilo sve više, a *Klinika za živčane i duševne bolesti u Bolnici Rebro* bila neprikladna za nastavu velikom broju studenata. Bila je to u, ono vrijeme, uglavnom zasluga *Ante Šercera*, tadašnjeg dekana *Medicinskog fakulteta*.

Prof. dr Josip Glaser.

Ja sam došao u bolnicu 1947. godine, kad je *Odjel* još bio smješten u prizemlju spomenute stare zgrade (današnja endokrinologija).

Neko vrijeme, sve do preseljenja u novu zgradu, 1949. godine, *Odjel* je raspolagao i s dvije bolesničke sobe u prvom katu današnje upravne zgrade.

Prof. dr Josip Glaser, odmah po završetku rata, nalazio se duže vrijeme na liječenju u Švicarskoj.

U *Zakladnoj bolnici na Rebru* bila je odmah poslije rata smještena *Vojna bolnica*, a kad je *Vojna bolnica* dobila vlastiti smještaj, čitava je *Zakladna bolnica na Rebru* bila preuređena u kliničku bolnicu *Medicinskog fakulteta*. Tada je *Klinika za neurologiju i psihijatriju Medicinskog fakulteta* bila premještena iz *Kukovićeve ul. u Zakladnu bolnicu na Rebru*. *Prof. dr Josip Breitenfeld*, pošto je odjel koji je on vodio, bio praktički zatvoren, bio je dekretom, 1945. godine, premješten s *Rebra* u *Bolnicu milosrdnih sestara*, koja je u to vrijeme postala mjesto na kojem su se našli mnogi naši vrhunski stručnjaci. Dobro je zabilježiti, da je time psihijatrija u Zagrebu, siromašna psihijatrijskim ustanovama i posteljama, izgubila još jedan odjel, koji gubitak nikad više nije bio nadomješten.

Dolazak niza vrhunskih stručnjaka u Bolnicu, izazvao je njen nagli stručni i znanstveni procvat, poslije stagnacije u vrijeme rata. Bolnica je, po završetku rata, bila u tako lošem stanju, da se pomišljalo i na njeno zatvaranje. Interesantno je, da Bolnica, usprkos boljem kadrovskom sastavu, nije dobila takvu ulogu u naobrazbi kadrova, kakvu je imala u vrijeme rata. Naša je uskogrudnost opet jedanput spriječila širi razvoj medicinskog školovanja i *Medicinskog fakulteta*. Takav je postupak doveo do relativnog zaostajanja zagrebačke medicine za općim jugoslavenskim medicinskim razvojem.

Kao što sam već naveo, *Josip Breitenfeld* se rodio 1898. godine u *Varaždinu*. Studij medicine je završio u *Grazu*, 1922. godine. Kao sekundarni liječnik *Opće gradske bolnice*, radio je u *Varaždinu* do 1924. godine, kad je bio izabran za asistenta *Klinike za živčane i duševne bolesti Medicinskog fakulteta u Zagrebu*. Od 1930. godine, bio je zamjenik predstojnika, a neko je vrijeme i vodio *Kliniku*, po odlasku *prof. dra Mihajla Lapinskog* u mirovinu.

1938. godine, boravio je u *Berlinu* a 1939. godine u *Beču*. 1941. godine je postao docent, a zatim profesor. Od travnja 1942. godine, bio je predstojnik *Neuropsihijatrijskog odjela Zakladne bolnice na Rebru*. Poslije rata je prešao u *Bolnicu milosrdnih sestara*, gdje je postao šef *Neurološko-psihijatrijskog odjela*. Umirovljen 1959, umro je 1964. godine.

Josip Breitenfeld je bio naš vrsni neurolog i psihijatar. Prvi se u nas ozbiljnije bavio neuroradiologijom i bio je njen osnivač. Posebnu je pažnju posvećivao naobrazba kadrova, tako da je iz njegovih ruku izišao niz naših neurologa i psihijatara. Bio je nadasve smiren čovjek, bogomdani dijagnostičar i rođeni kliničar i učitelj. Iako je našu neurologiju osnovao inozemni stručnjak, *prof. dr Mihajlo Lapinski*, koji je bio pozvan na *Katedru za neurologiju i psihijatriju* kao njen prvi predstojnik, može se reći da joj je *prof. dr Josip Breitenfeld* dao oblik i uveo u nju kliničko školovanje.

Stručnjaci izišli iz njegove škole bili su temelj budućeg razvoja i neurologije i psihijatrije u nas. Kao mnogi drugi veliki učitelji u našoj sredini, i *Breitenfeld* je doživio niz neprilika i nerazumijevanja. Zavist naših ljudi ograničenih horizontata nije ni njega poštedjela. Ipak, on je, usprkos svemu, do svoje smrti mirno i strpljivo nastavljao svoj rad.

Neko vrijeme, kad se *prof. Glaser* vratio s liječenja, tadašnji *Odjel za neurologiju i psihijatriju* u *Vinogradskoj cesti*, sada već u novim prostorijama, imao

je, da tako kažem, dva šefa — *Breitenfelda* i *Gläsera*. Jedan je vodio neurologiju, a drugi psihijatriju. *Breitenfeld* je, osim toga, bio službeni šef Odjela.

Kad se u Zagrebu pokazalo potrebnim otvaranje zatvoreničkog odjela, kao najprikladnije mjesto za takav odjel bio je izabran *Neurološko-psihijatrijski odjel Bolnice »Dr Josip Kajfeš«*. *Prim. dr Ivan Hercog* je tom prilikom, da tako kažem, kao treći šef, dekretom bio premješten u Bolnicu u Vinogradskoj. Život u Odjelu je tako postao veoma kompliciran, ali je urodio plodom. Naime, na jednom su se mjestu našla tri zrela, vrhunska stručnjaka, predstavnika triju različitih škola, od koji je jedan bio naš najbolji neurolog (*J. Breitenfeld*), a drugi izvanredni psihijatar (*J. Gläser*). I opet, da se ne bi zaboravilo, Zagreb je izgubio drugi pretežno psihijatrijski odjel, gubitak koji nikad nije bio nadomješten (u *Bolnici »Dr J. Kajfeš«* je kasnije bio otvoren neurološki odjel), a u međuvremenu, stanovništvo Zagreba, znatno povećalo.

Prof. dr Josip Breitenfeld.

Ivan Hercog se rodio 1883. godine, u Đakovu. U 1907. godini, bio je promoviran u Pragu. Do 1907. godine, radio je uglavnom u psihijatriji, u Njemačkoj i u Pragu. U 1910. godini, vratio se u Zagreb, u *Bolnicu milosrdne braće u Interni odjel*, kojem je bio pripojen i *Odjel za motrenje duševnih bolesnika*. Tamo je 1919. godine otvorio *Nurološko-psihijatrijski odjel Zakladne bolnice*. Godine 1930, bila je srušena bolnica na Jelačićevu trgu i *Hercog* je prešao u *Bolnicu na Sv. Duhu*, sve do ukidanja njenog *Neurološko-psihijatrijskog odjela*. Godine 1935. i 1950. osnovao je *Stanicu za psihohigijenu*.

Josip Glaser je kasnije bio izabran za direktora *Psihijatrijske bolnice Vrapče*. *Ivan Hercog* je osnovao i vodio *Stanicu za psihohigijenu* i *Dispanzer za alkoholizam* u Draškovićevoj ulici, a *Josip Breitenfeld* je ostao šefom *Odjela za neurologiju i psihijatriju Bolnice »Dr Mladen Stojanović«*, do svog penzioniranja 1959. godine. 1959. godine, za predstojnika Odjela, a 1971. godine *Klinike za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti* bio je izabran *prof. dr Vladimir Hudolin*, pisac ovog prikaza.

U 1948. godini dolazi do nacionalizacije *Bolnice milosrdnih sestara*. Tom je prilikom preuzeta od milosrdnih sestara i zgrada u kojoj se danas nalazi *Klinika za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti*. Ta je zgrada do tada služila kao posebni bolnički odjel, u kojem su se liječile redovnice.

Preseljenje u novu, bolju i veću zgradu, omogućilo je znatno brži razvoj neurologije i psihijatrije.

S vremenom je u toj novodobivenoj zgradi izvršen niz adaptacija, koje su odgovarale razvoju neurologije i psihijatrije. Tako je, među ostalim, bio uređen podrum, u koji su bili smješteni laboratoriji, poliklinika i elektrofiziologija, dograđen je *Centar za alkoholizam i druge ovisnosti*, a i sama stara zgrada podignuta je za jedan kat, zatvaranjem balkona proširio se smještajni kapacitet itd. U posebnoj montažnoj zgradi, kasnije je bila otvorena poliklinika.

Već 1950. g. bila je uvedena prva jedinica za intenzivnu skrb za neurologiju i psihijatriju — tada smo je zvali »šok soba« — koja se do danas razvila u jedan od najsuvremenijih intenzivnih psihijatrijskih i neuroloških odjela u nas. U početku je služila samo za organske slučajeve, velikim dijelom bolesnike sa žilnim bolestima mozga. Danas ona djeluje mnogo šire, za neurologiju, psihijatriju i bolesti ovisnosti.

Alkoholologija je službeno otvorena u Bolnici 1964. godine (prije 22 godine), a *Odsjek za bolesti ovisnosti* 1972. godine.

PSIHIJARIJA

Na ovom mjestu treba spomenuti da su i neurologija i psihijatrija u našoj bolnici brzo napredovale. Već 1955. g. uveden je u psihijatriji sustav otvorenih vrata, skinute su rešetke s prozora i ukinuto zaključavanje. Ne treba zaboraviti da je to bilo uvrijeme kad otvorene psihijatrije nije bilo ni u velikim evropskim centrima, a u pojedinim psihijatrijskim ustanovama, bolesnike su još vezali lancima. Te iste godine, uvedena je i terapijska zajednica, koja je dovela do niza unutarnjih poteškoća, zbog tradicionalnog otpora takvom postupku.

Nešto kasnije smo u psihijatrijske odsjeke (tada ženski i muški) odlučili uvesti medicinske sestre. Od tada do danas nismo više imali bolničara u psihijatriji. U čitavoj Klinici se broj bolničara sustavno smanjivao prekvalifikacijom i penzioniranjem, tako da danas u Klinici rade samo 3 bolničara, na 85 medicinskih sestara.

Ubrzo nakon toga ukinuli smo liječenje inzulinom i elektrošokom, iako je to tada bio, a još je i danas, jedan od hrabrih zahvata. Sve više se uvodio grupni psihoterapijski postupak. Od šezdesetih godina se postupno uvodila obiteljska

terapija. Kad su odjeli u Klinici bili otvoreni, psihijatrija se podijelila na dva odjela: *Odjel kliničke psihijatrije*, koji je do svog umirovljenja vodio *prof. dr Branko Pražić* i *Odjel socijalne psihijatrije* koji je u početku vodio *dr Vanja Jelić*, a poslije njegovog odlaska do danas *dr Nebojša Lazić*.

Danas je psihijatrija organizirana u 5 odjela, s većim brojem samostalnih odsjeka, koji se bave specijaliziranim vidovima zaštite duševnog zdravlja:

- *Odjel kliničke psihijatrije*
- *Odjel za kriznu i intenzivnu psihijatriju*
- *Odjel za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja i Dispanzer*
- *Odjel socijalne psihijatrije*
- *Odjel dječje neurologije i psihijatrije.*

U cilju sjedinjavanja ukupne psihijatrijske djelatnosti, u Klinici je formiran *Centar za duševno zdravlje i poremećaje ponašanja*.

Već vrlo rano, Klinika se počela usmjeravati velikim dijelom svojih psihijatrijskih aktivnosti prema mjesnoj zajednici i radnoj organizaciji, u nastojanju da pojača vezu između primarne i sekundarne zdravstvene zaštite i uz želju da se što je moguće kompletnija zaštita duševnog zdravlja organizira u mjesnoj zajednici i radnoj organizaciji. Već 1964. godine osnivaju se klubovi liječenih alkoholičara, od 1967. godine djeluje u vezi s Klinikom socioterapijski klubovi duševnih bolesnika, a već i ranije su bili osnovani gerijatrijski klubovi. Klinika je inicirala organiziranje *Saveza za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja*, koji je osnovao do danas svoje odbore u velikom broju općina, mjesnih zajednica i radnih organizacija.

Posebno je važan interes Klinike za razvijanje socijalne psihijatrije u nas i u svijetu, pa je od početka aktivno sudjelovala u osnivanju *Svjetske organizacije socijalne psihijatrije*, kojoj je *Vladimir Hudolin* bio dugo vremena predsjednik, a sada je prvi počasni predsjednik. Klinika je organizirala 3 *svjetska kongresa socijalne psihijatrije* u nas (2 u Zgrebu i 1 u Opatiji).

Isto smo tako bili osnivači *Mediteranske organizacije socijalne psihijatrije*, kojoj je još i danas *Vladimir Hudolin* predsjednik. Jedan *mediteranski kongres socijalne psihijatrije* organizirali smo u Dubrovniku, a sudjelovali smo u organizaciji kongresa u Udinama (Italija), Ankari (Turska) i na Malti. Ove godine sudjelujemo u organiziranju kongresa u Barceloni.

Osnovan je i *Mediteranski časopis socijalne psihijatrije*, koji vodi naša Klinika s *Mediteranskim udruženjem socijalne psihijatrije*, a predstojnik Klinike mu je glavni i odgovorni urednik.

U čitavom razdoblju od svog osnivanja do danas, naši su psihijatri održali velik broj predavanja i referata u nas i u svijetu, surađivali s velikim brojem zemalja i školovali veliki broj kadrova, u okviru specijalizacije, poslijediplomskog studija socijalne psihijatrije, alkoholizma i drugih ovisnosti i drugih oblika usavršavanja, koji su bili organizirani u Klinici. Danas u Klinici djeluje *Centar za duševno zdravlje i poremećaje ponašanja*, kao funkcionalna jedinica, koja koordinira sve psihijatrijske aktivnosti Klinike.

Klinika se već vrlo rano počela posebno baviti grupnim postupcima liječenja u psihijatriji. O različitim aspektima grupnog postupka, održan je niz nacionalnih i međunarodnih sastanaka (v. spisak na kraju ovog prikaza).

ODJEL KRIZNE HITNE PSIHIJATRIJE

Stručni rad u *Klinici za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti* je oduvijek bio orijentiran na smanjivanje i skraćivanje hospitalizacija i organiziranje izvanbolničkih oblika liječenja. To pokazuje da su bazični principi krizne psihijatrije već duže od desetljeća bili utkani u stručnu aktivnost Klinike.

Godine 1974. je i formalno bila priznata *Jedinica intenzivne skrbi u psihijatriji*, u kojoj se zbrinjavaju osobe s akutnim psihičkim poremećajima bez obzira na njihovu etiologiju. Cilj rada je da se tijekom kratkotrajne hospitalizacije, provedu svi potrebni dijagnostički i terapijski postupci, kako bi se osobe s akutnim psihičkim poremećajima osposobile za nastavak liječenja u okviru parcijalne hospitalizacije, ili u ambulantno polikliničkoj službi ili uključile u neki od alternativnih programa.

Uz to, pokazala se potreba i za organiziranjem intenzivne skrbi s posebnom namjenom, kao što je intenzivna skrb za otrežnjavanje.

Ovakav način rada potpuno je stručno i ekonomski opravdan.

Odjel krizne hitne psihijatrije, kao samostalna jedinica, u formiranju je. Svoju sadašnju aktivnost obavlja u okviru funkcionalne povezanosti hitne psihijatrijske ambulantne službe, intenzivne psihijatrijske skrbi (pojačani nadzor) uz proširenje posteljnih kapaciteta u *Odjelu kliničke psihijatrije*, koji se također reorganizira. Uz to je rad u *Odjelu krizne hitne psihijatrije* usko povezan s ostalim jedinicama intenzivne skrbi, posebno s intenzivnom skrbi za akutno opite, zatim sa stacionarom ostalih odjela u Klinici i izvanbolničkom službom. Razvija se i kao posebna aktivnost i odlaženje članova kriznog tima na teren i rješavanje kriznih situacija u krugu obitelji, ili na radnom mjestu.

U daljnjem razvoju Odjela, treba povećati broj stručnih timova, proširiti ambulantno polikliničke aktivnosti u Klinici, povezati se funkcionalno s primarnom zdravstvenom zaštitom i angažirati u formiranju alternativnih programa, te inicirati i provoditi edukaciju profesionalnih i paraprofesionalnih kadrova, kako bi se na što širem planu mogao provesti suvremeni princip rada krizne psihijatrije. U okviru Odjela, treba organizirati i provoditi i znanstveni rad, te njegove rezultate prezentirati u stručno-znanstvenim časopisima i na skupovima.

ALKOHOLIZAM I OVISNOSTI O DROGAMA

Iako je Klinika razvila neurologiju, psihijatriju, socijalnu psihijatriju, dječju psihijatriju, kompleks intenzivnih njega itd. na visokoj razini, posebno je razvijala, a po tomu je i najšire poznata, alkoholologiju i proučavanje i liječenih drugih ovisnosti. Alkoholologija se razvila na svim segmentima Klinike, a i u okviru Bolnice zauzima visoko mjesto. U daljnjem će tekstu biti opisan u prvom redu *Centar za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti*, sa svojim širokim aktivnostima na stručnom i znanstvenom unapređivanju alkoholologije i proučavanja drugih ovisnosti, izdavačkom djelatnošću, djelatnošću na području školovanja kadrova, *Republičkim registrom alkoholičara* i, konačno, *Odjelom za alkoholizam i Odsjekom za ovisnosti o drogi*.

Odmah nakon rata pojavili su se alkoholizam i drugi problemi vezani uz pije-nje alkoholnih pića, kao opća nedaća u čitavoj zemlji. Budući da je rat izazvao

prazninu na suzbijanju tih problema, 1954. g. organizacija Crvenog križa preuzima, kako se to tada zvalo, borbu protiv alkoholizma. Organizacija Crvenog križa osniva *Komisiju za borbu protiv alkoholizma pri Centralnom odboru* i pri glavnim odborima u republikama i autonomnim pokrajinama. Tada sam bio pozvan da preuzmem predsjedništvo te komisije za SR Hrvatsku. Zanimljiv je podatak, da je sekretar *Glavnog odbora Crvenog križa Hrvatske* u to vrijeme bila *Olga Cesarca*, žena tadašnjeg direktora *Bolnice »Dr M. Stojanović«*, kirurga *dra Stanka Cesarca*. Sve do tada, Odjel se nije posebno bavio alkoholizmom, a ni druge ustanove se nisu bavile alkoholizmom. Doduše, prije rata je započeo izvanbolnički rad, a poslije rata su neko vrijeme *prim. dr Ivan Hercog* i *dr Dojč* vodili *Dispanzer za alkoholizam* u Draškovićevoj ulici, no njegov rad je odlaskom *dra Dojča* zamro.

U akcijama na suzbijanju alkoholizma, *Odjel za neurologiju i psihijatriju* svestrano se angažirao, u skladu s tadašnjim koncepcijama, među kojima je bila najvažnija ona koja je prihvaćala tzv. umjereno pijenje. Ta nam je koncepcija izazivala kasnije niz problema, jer se umjerenost ne može definirati. Tada je započela i akcija za izgradnju posebnog *Centra za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti*, koji je bio otvoren 1. 4. 1964. godine, uz opći posmjeh i šale, jer ne samo što je bio otvoren 1. travnja, nego još i u Vinogradskoj cesti. Dovoljno razloga za šalu na račun alkoholologije i onda, pa još i danas.

Bolnica ovisi ne samo o klinikama, odjelima i njihovom osoblju, već i o ljudima koji su je vodili u pojedinim razdobljima. Od vremena početka moga rada u Bolnici, promijenilo se nekoliko ravnatelja: *August Forenbacher*, *Stanko Cesarec*, kratko vrijeme *Milan Žepić*, *Kraus*, *Mijo Rudar* te, konačno, *Bogdan Srdar*.

Osnivanje i otvaranje *Centra za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti* pada u vrijeme u kojem je kao ravnatelj Bolnicom rukovodio *Bogdan Srdar*. Da nije bilo njegova velikog razumijevanja i želje da se Bolnica u cjelini i u pojedinim svojim dijelovima, stručno, znanstveno i organizacijski razvije, teško da bi se otvorio i razvio *Centar za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti*, kao i mnoge druge djelatnosti u Bolnici. Ne treba zaboraviti da se sve to događalo u vrijeme kad za alkoholizam nije bilo gotovo nikakva razumijevanja i kad se alkoholizmom nije htjela baviti ni jedna stacionarna ili izvanbolnička zdravstvena ustanova. Od tada do danas se mnogo toga promijenilo, tako da o alkoholizmu i njegovu liječenju ovise mnoge psihijatrijske stacionarne ustanove, jer alkoholičari čine i više od 50% novoprimitljenih muških bolesnika.

Već prije otvaranja *Centra za proučavanje i suzbijanje alkoholizma*, Odjel se aktivno bavio problemima alkoholizma, no nakon 1964. godine, njegova je aktivnost na tom području postojala sve zapaženija na nacionalnom i međunarodnom planu. Započela je i plodna internacionalna suradnja *Centra*. Svake su se godine održavali međunarodni znanstveni simpoziji o alkoholizmu, u zajednici s *Međunarodnim savjetom za alkoholizam i ovisnosti* u Lausannei, te dva evropska seminara o alkoholizmu i drugim ovisnostima i dva jugoslavenska kongresa o alkoholizmu (vidi spisak na kraju ovog prikaza).

Osnovan je međunarodni časopis »Alcoholism«, koji izlazi sve do danas i koji *Centar* izdaje u suradnji s *Međunarodnim savjetom za alkoholizam i druge ovisnosti* u Lausannei. *Centar* je započeo osnivati klubove liječenih alkoholičara i izdavati časopis *Al-kub*, koji izlazi do danas. Časopis za stručna i društvena

pitanja klubova liječenih alkoholičara *Al-klub*, ove godine slavi 20. godišnjicu redovitog izlaženja (10 brojeva godišnje) s glavnim urednikom *prof. drom Vladimirom Hudolinom* i urednikom *doc. drom Brankom Langom*. Časopis je odigrao važnu ulogu u liječenju i rehabilitaciji alkoholičara, prenošenju stručnih znanja i širenju jedinstvenog koncepta liječenja i rehabilitacije. Tadašnji Odjel, prije 24 godine, bio je inicijator i sudjelovao je u osnivanju bolničkog časopisa *Anali Bolnice »Dr M. Stojanović«*, koji se do danas uređuje u okviru Klinike, a od njegova osnivanja do danas, predstojnik Klinike mu je glavni i odgovorni urednik.

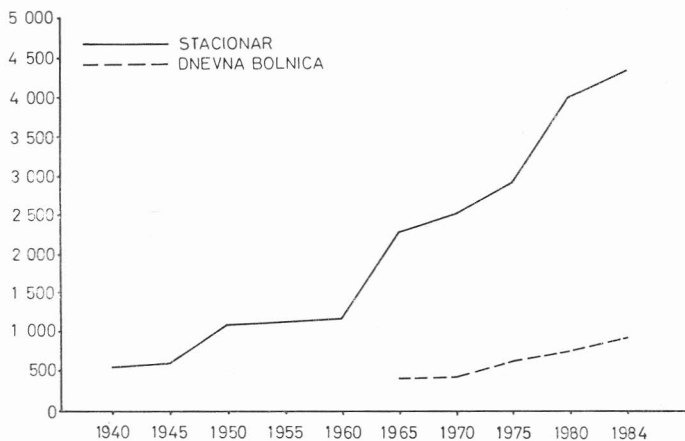
U suradnji s *Bolnicom za plućne bolesti u Klenovniku*, osnovan je 1972. godine odjel sa 100 postelja za liječenje kombiniranih slučajeva alkoholizma i plućne bolesti, koji, na temelju ugovora između *Bolnice za plućne bolesti u Klenovniku* i naše bolnice, stručno vodi naša klinika.

U 1972. g. zatvaranjem otvorene terase *Centra za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti*, otvoren je novi prostor za odsjek u kojem se liječe ovisnici o drogama, s 20 postelja.

Centar posebno organizira suradnju s kazneno popravnim domovima, a posebno s onim u Lepoglavi. U domovima se, uz superviziju Klinike, osnivaju programi liječenja alkoholičara, s klubovima liječenih alkoholičara. Kasnije je slični program osnovao u *KP domu Lepoglava* za ovisnike o drogama. Slični se programi uvode i u drugim kazneno popravnim ustanovama. Od samog osnivanja *Centra za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti* i *Odjela za liječenje alkoholičara*, najuži suradnik *prof. dra Vladimira Hudolina* je *doc. dr Branko Lang*, koji je šef *Odjela za alkoholizam*.

Paralelno sa svim tim akcijama raste i broj suradnika *Odjela*, a kasnije Klinike.

Nekoliko podataka najbolje će nam ilustrirati intenzivni rad *Odjela za neurologiju i psihijatriju* do 1970. g, a od te godine *Klinike za neurologiju, psihija-*

Grafički prikaz otpusta iz Klinike za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti, od osnivanja do 1984. godine. Iscrtkano su prikazani otpusti iz dnevne bolnice od njena osnivanja.

triju, alkoholizam i druge ovisnosti. Karakteristično je, da je od 1960. g. u stalnom porastu broj bolesnika alkoholičara (primljenih i otpuštenih), a od 1964. g. kad je otvoren *Centar za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti*, taj je porast naročito velik (vidi grafikom i tab. 1).

Odjel ili odsjek Klinike	1973.	1979.	1980.	Broj otpusta				Ukupno
				1981.	1982.	1983.	1984.	
I intenzivna njega	475	435	461	560	453	512	514	3 410
II intenzivna njega	148	232	222	238	253	267	225	1 585
III intenzivna njega psih.	71	126	73	107	183	276	317	1 153
III intenzivna njega alk.	112	183	201	174	138	149	152	1 112
Alkoholizam stacionar	503	533	550	523	525	509	489	3 632
Psihijatrija stacionar	547	485	464	396	347	297	275	2 811
I intenzivna njega alk.	1 257	1 254	1 363	1 635	1 578	1 565	2 730	11 382
Ovisnosti	123	164	141	129	162	175	162	1 056
Neurološki odjel	426	420	393	428	457	435	467	3 026
Odjel za dječju neurol. i psihijat.	149	130	162	127	122	114	96	900
Dnevna bolnica alkoholizma	556	671	665	637	654	758	722	4 664
Dnevna bolnica psihijatrije	106	82	96	83	104	57	47	575
Ukupno	4 473	4 718	4 792	5 037	4 976	5 114	6 196	35 648

Tab. 1. Broj otpusta u Klinici za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti u razdoblju od 1973. do 1984. godine (podaci: Registar Klinike).

Ustanove	M.	Z.	Ukupno
KBC Rebro	1 964	292	2 256
KB »Dr. M. Stojanović«	22 781	4 015	25 796
Braća Sobol Rijeka	8 121	962	9 083
Ps. bol. Vrapče	16 860	2 759	19 619
Ps. bol. Jankomir	10 774	1 713	12 487
Ps. bol. Ugljan	3 508	310	3 818
Ps. bol. Popovača	9 712	1 266	10 978
Ps. bol. Rab	5 071	632	5 703
MC Bjelovar	6 516	1 105	7 621
MC Dubrovnik	1 190	186	1 376
MC Karlovac	3 560	661	4 221
MC Knin	1 131	276	1 407
MC N. Gradiška	1 997	261	2 258
MC Pakrac	6 580	803	7 383
MC Pula	5 634	719	6 353
MC Sisak	1 603	296	1 899
MC Slav. Brod	3 869	341	4 210
MC Sibenik	2 831	381	3 212
MC Varaždin	4 005	632	4 637
MC Banjski dvori	4 294	512	4 806
MC Zadar	1 992	435	2 427
MC Zadar — Zemunik	281	55	336
MC Petrinja	3 396	460	3 856
MC Virovitica	1 024	136	1 160
OB Osijek	4 761	536	5 297
OB Split	5 001	780	5 781
OB »Dr. J. Kajfeš«	363	69	432
OB »O. Novosel«	133	26	159
MC Gospić	254	23	277
MC Ogulin	729	129	858
MC Našice	493	110	603
MC Slavonska Požega	311	68	379
MC Vinkovci	3 416	176	3 592
MC Vukovar	595	48	643
MC Koprivnica	2 343	376	2 719
MC Duga Resa	297	60	357
MC Čakovec	1 447	400	1 847
Novi Marof	191	24	215
Klenovnik	3 270	289	3 559
Glina	171	36	207
Ostali MC DNZ i bolnice	3 074	468	3 542
Ukupno	155 543	22 826	178 369

Tab. 2. Broj hospitalizacija alkoholičara po ustanovama u SR Hrvatskoj od 1965. do 1982. god. (Podaci: Republički registar alkoholičara SR Hrvatske).

Godina	M.	Z.	Ukupno
1965.	2 784	356	3 140
1966.	2 657	346	3 003
1967.	2 833	381	3 217
1968.	3 456	474	3 930
1969.	3 634	517	4 151
1970.	4 394	658	5 062
1971.	4 465	745	5 210
1972.	4 312	659	4 971
1973.	4 429	659	5 087
1974.	4 266	689	4 955
1975.	4 641	781	5 422
1976.	5 193	836	6 029
1977.	4 943	835	5 778
1978.	6 116	1 097	7 213
1979.	5 693	1 111	6 809
1980.	6 317	1 192	7 509
1981.	6 221	1 102	7 323
1982.	6 517	1 232	7 779
Ukupno	82 905	13 683	96 588

Tab. 3. Alkoholičari prvi puta liječeni pretežno u psihijatrijskim stacionarnim ustanovama SR Hrvatske (Podaci: Republički registar alkoholičara SR Hrvatske).

Godine	< 29	30—44	45—59	60 >	Nepoznato	Ukupno
1965.	376	1 583	870	286	25	3 140
1966.	367	1 544	810	230	52	3 003
1967.	327	1 643	854	348	45	3 217
1968.	396	1 948	1 160	376	50	3 930
1969.	390	2 046	1 165	479	71	4 151
1970.	491	2 388	1 527	584	72	5 062
1971.	532	2 509	1 539	544	85	5 210
1972.	554	2 383	1 454	496	79	4 971
1973.	547	2 414	1 433	547	91	5 087
1974.	570	2 239	1 532	553	56	4 955
1975.	697	2 281	1 753	623	65	5 422
1976.	780	2 438	1 983	716	107	6 029
1977.	773	2 268	2 051	626	60	5 778
1978.	779	2 734	2 780	832	83	7 213
1979.	807	2 449	2 645	825	83	6 809
1980.	808	2 678	2 993	931	91	7 509
1981.	784	2 504	2 997	932	106	7 323
1982.	917	2 701	3 237	805	89	7 779
Ukupno	10 895	40 758	32 878	10 738	1 319	96 583

Tab. 4. Prve hospitalizacije (incidencija) alkoholičara, prema godini liječenja i dobi (podaci: Republički registar alkoholičara SR Hrvatske).

Posebnu ulogu u radu Klinike, a posebno njene alkoholologije, odigralo je organiziranje i vođenje *Republičkog registra bolnički liječenih alkoholičara*, koji, u suradnji, započinju 1. 1. 1965. Klinika i *Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske*. Treba istaći u tom radu ulogu *prof. dra Živka Kulčara*.

Registar se u početku vodio na rubno bušenim karticama, a kasnije je kompjutoriziran. Do danas su kompjutorizirani podaci do uključivo 1982. g, dok se podaci za 1983. i 1984. g. upravo nalaze u obradi.

Podaci su skupljeni dobrovoljnom suradnjom stacionarnih, pretežno psihijatrijskih, ustanova iz cijele Republike. Tako je dobivena mogućnost dugotrajnog, longitudinalnog praćenja svakog slučaja.

U 1979. godini je uveden kompjutorizirani registar Klinike.

Godine	M.	Ž.	Ukupno
1965.	3 155	418	3 573
1966.	3 561	439	4 000
1967.	4 069	521	4 590
1968.	5 092	660	5 752
1969.	5 625	711	6 336
1970.	6 991	949	7 940
1971.	7 475	1 092	8 567
1972.	7 643	1 013	8 656
1973.	8 254	1 408	9 312
1974.	8 236	1 193	9 429
1975.	9 235	1 328	10 563
1976.	10 217	1 434	11 651
1977.	9 847	1 451	11 298
1978.	12 588	1 876	14 464
1979.	11 655	1 957	13 612
1980.	13 531	2 240	15 771
1981.	13 812	2 144	15 956
1982.	14 547	2 352	16 899
Ukupno	155 543	22 825	178 369

Tab. 5. Broj hospitalizacija alkoholičara pretežno u psihijatrijskim stacionarnim ustanovama SR Hrvatske, po spolu i godini liječenja (podaci: Republički registar alkoholičara SR Hrvatske).

Godine	M.	Ž.	Ukupno
1965.	131 490	19 444	150 934
1966.	142 488	23 474	165 962
1967.	168 484	28 586	197 070
1968.	183 316	27 016	210 332
1969.	214 248	34 424	248 672
1970.	240 433	41 117	281 550
1971.	274 982	49 549	324 531
1972.	258 084	48 407	306 491
1973.	304 150	52 197	356 347
1974.	333 055	56 749	389 804
1975.	393 482	71 976	465 458
1976.	400 825	63 128	463 953
1977.	384 167	61 103	445 270
1978.	475 357	65 694	541 051
1979.	507 695	74 646	582 341
1980.	456 246	84 863	541 109
1981.	441 943	68 388	510 331
1982.	469 853	85 348	555 201
Ukupno	5 798 303	952 648	6 750 951

Tab. 6. Bolnoopskrbni dani bolničkog liječenja alkoholičara pretežno u psihijatrijskim ustanovama SR Hrvatske (podaci: Republički registar alkoholičara SR Hrvatske).

Nekoliko tablica prikazat će podatke o liječenju alkoholičara u psihijatrijskim ustanovama, klinikama i neurološko-psihijatrijskim odjelima u SR Hrvatskoj.

Klinika za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti posebnu je pažnju posvećivala socijalnoj psihijatriji i pored već spomenutih programa uvela niz novih sadržaja, među kojima posebno spominjem uvođenje obiteljske terapije i kompleksnog liječenja alkoholičara. Od 1964. g. Klinika uvodi princip samozastite i samopomoći, koji se posebno očituje u osnivanju klubova liječenih alkoholičara, najprije u Hrvatskoj, a zatim, u suradnji s pojedinim centrima i u drugim republikama i autonomnim pokrajinama. Konačno je organizirano i *Udruženje klubova liječenih alkoholičara Jugoslavije*. Danas, samo u SR Hrvatskoj, radi blizu 700 klubova liječenih alkoholičara. Klinika je s Udruženjem organizirala niz

jugoslavenskih kongresa klubova liječenih alkoholičara, a 1985. g. se 5. i 6. listopada održava 1. *jugoslavensko-talijanski kongres klubova liječenih alkoholičara* (vidi podatke na kraju ovog prikaza).

Na području zaštite duševnog zdravlja, Klinika je inicirala, u suradnji sa *Savezom protiv alkoholizma i drugih ovisnosti*, općinski program zaštite i unapređivanja duševnog zdravlja i sudjelovala u promjeni sadržaja rada Saveza i organiziranju *Saveza za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja i suzbijanje problema vezanih uz pijenje alkoholnih pića, ostale ovisnosti i pušenje duhana u SR Hrvatskoj*. Do danas su u velikom broju općina organizirani odbori *Saveza i klubovi*, prije svega, liječenih alkoholičara, iako danas Savez, u suradnji s Klinikom, organizira i gerijatrijske klubove, klubove ovisnika o drogama i klubove psihijatrijskih bolesnika.

Klinika je od 1979. g. započela suradnju s talijanskim kolegama i u toj suradnji je u Italiji organizirano 9 bolničkih centara za liječenje i rehabilitaciju alkoholičara i blizu 400 klubova liječenih alkoholičara. U Italiji su suradnici Klinike održali temeljnu i poslijediplomsku naobrazbu za više od 2000 medicinskih i paraprofesionalnih radnika. Slčnu naobrazbu su suradnici Klinike organizirali i u drugim zemljama, a prije svega u Portugalu, Španjolskoj, Grčkoj, Cipru, Saveznoj Republici Njemačkoj i dr. Ove godine se priprema seminar u Bugarskoj, a s Moskvom imamo ugovor o proučavanju metoda liječenja alkoholičara.

U klubovima liječenih alkoholičara u Italiji i bolničkim odjelima, organizirani su liječenje i edukacija po našem modelu i na temelju naših tekstova prevedenih na talijanski. Suradnici Klinike drže kolegij socijalne psihijatrije u *Višoj školi socijalnih radnika u Trstu*. U 1985. godini, izišao je iz tiska priručnik za alkoholičare, s adresama ustanova koje se bave alkoholizmom i adresama terapeuta i predsjednika klubova, te adresama klubova i vremenom održavanja sastanaka klubova u Jugoslaviji i Italiji.

Naš priručnik za rad s alkoholičarima je preveden na engleski i izdan u Americi, talijanski prijevod je izišao u dva izdanja, a priprema se bugarsko i grčko izdanje. U nas je, u suradnji s *drom Rugeljom*, objavljen u dva slovenska izdanja, a s *drom Jovevom*, i u makedonskom izdanju. Izišlo je deset izdanja na hrvatskom jeziku.

Posebni je priručnik priređen za učenike osnovnih škola, koji upravo izlazi u 3. izdanju, a izišao je i u dva izdanja na slovenskom i jednom na talijanskom jeziku.

Klinika je organizirala opsežni odgojni i nastavni postupak, pa je kroz *Školu za socijalnu psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti* prošlo nekoliko tisuća studenata.

U zajednici s *Mediterranskom organizacijom socijalne psihijatrije* osnovana je i *Mediterranska škola socijalne psihijatrije*, koja je školovala niz studenata iz mediteranskih zemalja u jednotjednim seminarima i šestmesečnom studiju.

Osim toga, Klinika je sudjelovala u redovitoj nastavi iz socijalne psihijatrije u *Višoj školi socijalnih radnika u Zagrebu*, *Kolegiju iz neurologije i psihijatrije u Školi medicinskih sestara*, *Višoj školi medicinskih sestara u Zagrebu*, u specijalizaciji opće medicine u okviru *Škole narodnog zdravlja »Andrija Stampar«*, a

provodi i redovitu specijalizaciju iz neurologije i psihijatrije. Uz Kliniku djeluje poslijediplomski studij socijalne psihijatrije, koji je završilo blizu 200 studenata iz cijele Jugoslavije, koji su izradili i magisterske radove na temelju proučavanja socijalne psihijatrije, a osobito alkoholizma, s različitih aspekata, u cijeloj Jugoslaviji. Taj studij je, na žalost, sada zatvoren, uslijed nerazumijevanja Sveučilišta u Zagrebu.

Svoju osnovnu nastavnu funkciju Klinika vrši u okviru *Stomatološkog fakulteta i njegove Katedre za neurologiju, psihijatriju i medicinsku psihologiju*.

U okviru Katedre djeluje i *Međunarodni odsjek*.

ODJEL ZA ALKOHOLIZAM

U 1964. g. otvoren je *Odjel za liječenje i rehabilitaciju alkoholičara* i uveden tzv. kompleksni socijalno-psihijatrijski postupak u liječenju i rehabilitaciji alkoholičara.

U okviru Odjela formirana je dnevna bolnica, stacionar za alkoholičare na liječenju, dispanzersko poliklinička služba, parcijalna hospitalizacija, intenzivna skrb za akutno opite osobe i alkoholičare s duševnim, tjelesnim i živčanim komplikacijama. Krajem 1964. g. osnovan je prvi klub liječenih alkoholičara, a do danas, samo u SR Hrvatskoj, radi oko 700 klubova liječenih alkoholičara u mjesnim zajednicama, OOUR-ima i zdravstvenim ustanovama. Kompleksni postupak u liječenju i rehabilitaciji alkoholičara prihvaćen je u svim socijalističkim republikama i autonomnim pokrajinama. Provodi se i u Italiji i drugim zemljama. Otvorenjem Odjela utemeljen je i *Centar za proučavanje i suzbijanje alkoholizma* kao znanstveni i metodološki centar za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti. U Odjelu se odgajaju neuropsihijatri, psihijatri, socijalni radnici, psiholozi, defektolozi, medicinske sestre i paraprofesionalni kadrovi, koji danas zauzimaju važne pozicije na području prevencije alkoholizma, liječenja i rehabilitacije alkoholičara. Odjel je odigrao važnu ulogu i u formiranju tzv. zagrebačke alkoholološke škole, poznate ne samo u nas nego i šire.

Danas se u Odjelu dnevno liječi oko 300 alkoholičara i članova njihovih obitelji. Terapeutski tim broji 8 liječnika neuropsihijatara i 7 socijalnih radnika, a u njemu rade i defektolozi, psiholozi, medicinske sestre i paraprofesionalni radnici. Provodi se intenzivna obiteljska terapija u tri terapijske zajednice: u stacionaru, dnevnoj bolnici i parcijalnoj hospitalizaciji. U okviru kompleksnog postupka, primjenjuju se i tehnike liječenja glazbom, psihodrame, transakcijske analize, bihevioralne i geštalt terapije. Terapijsko osoblje aktivno radi u edukacijskim programima *Škole za socijalnu psihijatriju, alkoholologiju i druge ovisnosti*. Vrlo je aktivno u stručnom i znanstvenom radu, klubovima liječenih alkoholičara i ostalim aktivnostima Klinike.

U budućnosti, *Odjel za alkoholizam* planira i daljnji razvoj i unapređivanje kompleksnog postupka, široku edukaciju kadrova, unapređivanje alternativnih programa i izvanbolničkog liječenja i rehabilitacije alkoholičara, sustavno rješavanje prevencije, znanstvenoistraživački rad i suradnju sa sličnim institucijama u zemlji i u svijetu.

ODSJEK OVISNOSTI O DROGAMA

Koncem šezdesetih godina, kada se fenomen ovisnosti o drogama počeo širiti u većim gradovima naše zemlje, prišlo se pripremama za izgradnju prostora za formiranje odsjeka za liječenje ovisnika o drogama. Do tada su se rijetki slučajevi mladih ovisnika, kao i ovisnici o tabletama (bilo koje dobi), liječili u odjelu s alkoholičarima, ili u *Psihijatrijskom odjelu*. Budući da su već tada uočene specifične potrebe u provođenju posebnog programa za ovisnike o drogama, 1972. g. je započeo rad u novouređenom prostoru s 20 postelja.

Od početka rada s tom kategorijom bolesnika bilo je poteškoća razne naravi. Teško je bilo raditi s ovisnicima zbog otpora većeg dijela personala Klinike, a da se ne govori i o otporu u Bolnici, koji ni do danas nije u potpunosti svladan. Posljednjih desetak godina, stavovi su se donekle promijenili, ali su još uvijek nepovoljniji nego prema bilo kojoj drugoj kategoriji bolesnika. Taj je otpor prvenstveno uvjetovan činjenicom da se ovisnici o drogama ne ponašaju kao »bolesnici«, da su impulzivni, agresivni, pogotovo prema autoritetima, nedisciplinirani i sl. Te karakteristike, kao i sama narav bolesti i poremećaja ponašanja, bile su uzrok otpora personala i njegovog odbijanja da se posveti tom radu, a to je dovelo do čestih promjena u sastavu terapijskog tima. S vremenom su se ipak stjecala iskustva u radu i usprkos sve većem prilivu i najtežih kategorija ovisnika iz šireg područja Jugoslavije, a neko vrijeme i iz inozemstva, terapijski program se manje više uspješno odvijao. Budući da se slični programi za liječenje ovisnika nisu razvijali u drugim republikama (uglavnom radi otpora zdravstvenog osoblja da se bavi tom kategorijom bolesnika), Odjel se afirmirao kao jedino mjesto u zemlji, na kojem se, u terapijskom smislu, s ovisnikom o drogama »može nešto učiniti«.

Paralelno s razvojem terapijskog koncepta, nakon što se uvidjelo da se izdvojenom sekundarnom i tercijarnom prevencijom ne može rješavati problem ovisnosti o drogama u populaciji mladih, prišlo se razvoju metodologije i provođenju primarno preventivnih aktivnosti, prvenstveno na širem zagrebačkom području. Uz jasni stav protiv upotrebe metadona, provođenje terapijske, rehabilitacijske kao i primarno-preventivne aktivnosti, uz ostale društvene programe (prohibitivne i druge) pridonijele su da npr. u Zagrebu, ovisnosti o drogama još uvijek nisu postale veći problem, a posljednjih se godina stječe utisak da se među mladima počeo smanjivati interes za upotrebu, posebno onih opasnijih droga. Ovako pozitivno kretanje ne bilježi se u drugim većim gradovima zemlje.

Kako bi se terapijskim programom obuhvatili i ovisnici koji se upućuju na obvezatno liječenje u KPD, po uzoru na godinama prije toga formirani program za liječenje alkoholičara, Klinika je, 1981. g. započela eksperimentalni program liječenja ovisnika o drogama u *KPD Lepoglava*. Liječnici terapijskog tima *Odsjeka ovisnosti* još uvijek neposredno provode taj program, koji se pokazao uspješnim i znatno je smanjilo povratništvo tretiranih ovisnika u KPD.

U prvim godinama rada Odsjeka, liječio se znatno veći broj odraslih osoba ovisnih o tabletama i vrlo mali broj mladih ovisnika o opijatima. Osamdesetih godina, situacija se preokrenula. Više od 80% bolesnika je mlađe od 30 godina, gotovo polovicu čine ovisnici o opijatima. Godišnje se provede oko 200 hospitali-

zacija, od čega nešto manje od 30% iz zagrebačkog područja, isto toliko iz šireg područja SR Hrvatske, a ostali su iz drugih republika.

Liječenje i rehabilitacija pojedinog ovisnika planira se za razdoblje od 5 godina. Suštinu programa čini obiteljsko liječenje. Dio slučajeva s područja Zagreba, ako se radi o početnoj kliničkoj slici ovisnosti, liječi se obiteljskim postupkom, ambulantno, a *Ambulanta za ovisnike* osigurava i posthospitalno praćenje i nastavak liječenja za sve otpuštene bolesnike. Terapijski tim *Odsjeka ovisnosti*, u 1985. g. sastoji se od dvaju specijalista psihijatarata, jednog liječnika na specijalizaciji, defektologa i nekoliko medicinskih sestara.

Odsjek vodi *dr Slavko Sakoman*. Konačno je došlo do potrebe da se *Odsjek za ovisnosti o drogama* proširi kako brojem personala, tako i programom rada, pa je 1985. g. odlučeno da se organizira *Odjel ovisnosti o drogama*.

NEUROLOGIJA

U Klinici neurologija ima veliku tradiciju, jer je Odjel dugo vrijeme vodio *prof. dr Josip Breitenfeld*, koji je neurologiju postavio na suvremene temelje, već od svoga dolaska u našu bolnicu, 1946. godine.

Klinika je na području neurologije razvila plodnu suradnju s drugim službama i klinikama Bolnice. Posebno treba istaći vezu sa *Zavodom za radiologiju i cervikofacijalnu kirurgiju*, *Zavodom za plućne bolesti i tuberkulozu*, *Klinikom za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju*, *Klinikom za nuklearnu medicinu i onkologiju* i *Kirurškom klinikom*.

Već od svog početka, Klinika posebnu pažnju posvećuje cerebrovaskularnoj bolesti pa već nakon preseljenja u nove prostorije, 1949. g. otvara prvu jedinicu za intenzivnu skrb za neurološke bolesnike, koju smo tada zvali šok sobom. Kasnije je intenzivna skrb uređena prema svim suvremenim zahtjevima, uz stalne liječničke i sestriinske službe. Konačno smo, 1983. godine, otvorili suvremenu jedinicu intenzivne skrbi, postintenzivne skrbi i intenzivne njege.

Danas je neurologija organizirana u 3 odjela:

1. *Odjel kliničke neurologije* — šef Odjela *dr Vida Demarin*,
2. *Odjel intenzivne neurologije* — šef Odjela *dr Vlatko Thaller*,
3. *Odjel za epilepsiju i kliničku elektrofiziologiju* — šef Odjela *dr Mira Dabić-Jeftić*.

Posebno je intenzivna suradnja neurologije s *Odsjekom za neurokirurgiju Kirurške klinike* i *Institutom za tumore*. Danas se u Bolnici izgrađuje novi *Zavod za neurokirurgiju*, koji će bitno poboljšati tu suradnju i još više ubrzati napredak neurologije.

Odjel kliničke neurologije integralni je dio *Klinike za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti* i u tom se smislu sve njegove djelatnosti odvijaju u skladu s osnovnim postavkama i ciljevima razvoja Klinike.

Od samog početka svog rada, jedan je od glavnih nosilaca aktivnosti Klinike, a svoj golemi razvoj i napredak duguje svojem donedavnom dugogodišnjem šefu *prof. dr Višnji Hudolin*, koja je svojim nesebičnim zalaganjem i stalnim stručnim i znanstvenim, kao i edukacijskim radom, znatno pridonijela njegovoj afirmaciji.

Posebno treba naglasiti ulogu *prof. dr. Višnje Hudolin* u uvođenju ultrazvučnih metoda u neurološku dijagnostiku, koje se i dalje stalno uspješno primjenjuju.

Razgranata klinička i poliklinička te stručno-znanstvena i edukacijska djelatnost Odjela bila je baza za reorganizaciju *Odjela neurologije* u tri samostalna odjela: *Odjel kliničke neurologije*, *Odjel intenzivne skrbi* i *Odjel elektrofiziologije*.

Odjel kliničke neurologije organiziran je sada u tri organizacijske jedinice: *Odsjek za cerebrovaskularne bolesti* *Odsjek za kliničku neurologiju* i *neurorendgenologiju*.

Jedna od osnovnih funkcija Odjela — zbrinjavanje, dijagnostička obrada, liječenje i rehabilitacija bolesnika s organskim poremećajima, provodi se u uskoj suradnji s ostalim odjelima Klinike, kao i ostalim klinikama i odjelima naše bolnice i drugim medicinskim ustanovama. Sustavno se provodi i izrazita preventivna djelatnost, u okviru programa samopomoći i samozaštite, posebno na području rane dijagnostike cerebrovaskularnih poremećaja, u stalnoj suradnji s primarnom zdravstvenom zaštitom.

Osim kliničke i polikliničke djelatnosti, *Odjel kliničke neurologije* sudjeluje aktivno u stručno-edukacijskim aktivnostima Klinike, u okviru dodiplomske nastave za studente stomatologije te trajne poslijediplomske naobrazbe *Škole za socijalnu psihijatriju*, *alkohologiju* i *druge ovisnosti* i svih drugih vidova edukacije u Klinici.

Znanstvena djelatnost, organizirana u okviru *Centra za neurološke znanosti i mozak*, očituje se u sustavnim istraživanjima pojedinih područja, u okviru registriranih projekata, posebno na području cerebralnih poremećaja. Rezultati takvog sustavnog istraživanja prezentiraju se u vidu stručnih i znanstvenih radova, na skupovima u iašoj zemlji i inozemstvu, a objavljuju se u stručnim časopisima i publikacijama.

Perspektive razvoja su u stalnom usavršavanju i razvijanju navedenih aktivnosti, u skladu s ciljevima cjelokupnog razvoja Klinike.

POVIJESNI RAZVOJ INTENZIVNE SKRBI KLINIKE ZA NEUROLOGIJU, PSIHIJATRIJU, ALKOHOLIZAM I DRUGE OVISNOSTI KLINIČKE BOLNICE

»DR. M. STOJANOVIĆ«

Služba intenzivne skrbi je integralni i funkcionalni dio Klinike i sve njene djelatnosti se odvijaju u skladu s osnovnim postavkama i ciljevima razvoja Klinike. Već 1949. g. otvorena je u bivšoj kapelici milosrdnih sestara »šok soba«, u kojoj se zbrinjavaju bolesnici s neurološkim i psihijatrijskim bolestima, kao i različitim intoksikacijama. Slijedeći razvoj Klinike i struke, služba intenzivne skrbi se postepeno proširuje i 1974. godine postaje odsjek, koji čine slijedeće jedinice:

1. *Jednica za vitalno ugrožene* s 8 postelja,
2. *Jedinica pojačane skrbi* s 10 postelja,
3. *Jedinica pojačanog nadzora* s 10 postelja.

Godinu dana kasnije (1975) otvorena je *Jedinica za intoksicirane alkoholom*, za područje grada Zagreba i uže okoline. U 1984. godini, *Odsjek intenzivne skrbi* prerasta u odjel. Njega čine:

1. *Odsjek za vitalno ugrožene bolesnike* s 2 jedinice:
  1. 1. *Jedinica za reanimaciju* — 8 postelja (I intenzivna skrb),
  1. 2. *Jedinica pojačane skrbi* — 10 postelja (II intenzivna skrb),
2. *Odsjek hitne psihijatrije* s 2 jedinice:
  2. 1. *Jedinica pojačanog nadzora* — 10 postelja (III intenzivna skrb)
  2. 2. *Jedinica za alkoholne intoksikacije* — 8 postelja.

Rad *Odjela intenzivne skrbi* se odvija u okviru navedenih organizacijskih jedinica, a sastoji se u hitnom zbrinjavanju, obradi, liječenju i rehabilitaciji neuroloških, psihijatrijskih, alkoholoških bolesnika i ovisnika o drogi, za koje je, prema indikacijama, nužno provesti hitan postupak. Uz to se provodi edukacijska i stručno-znanstvena djelatnost.

Razvoj intenzivne skrbi je usko vezan uz djelovanje *prof. dr. Višnje Hudolin*, koja je naročito razvila metode hitne neinvazivne i invazivne dijagnostike i vodila neurološku službu do odlaska u mirovinu, 1983. godine.

Perspektive razvoja

Navedene djelatnosti treba permanentno razvijati i usavršavati. To se može postići stalnim stručnim usavršavanjem i primjenom novih dostignuća, u skladu s aktualnim potrebama struke, kao i organiziranim stručno-znanstvenim radom i istraživanjem, u vidu projekata, te prikazom rezultata na stručnim i znanstvenim skupovima.

Polikliničko-konzilijarna služba

Veliki segment rada *Klinike za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti* predstavlja *Polikliničko-konzilijarna služba*.

Ona je u okviru *Zavoda za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja s psihoterapijskim aktivnostima* važan dio Klinike i oduvijek se tzv. polikliničkim aktivnostima pridavala velika pažnja.

Danas ima 24 jedinice i 13 supspecijalističkih ambulanata. Gotovo da nema aktivnosti odjela ili odsjeka Klinike, koje nisu zastupljene svojim radom u *Zavodu za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja*, odnosno *Polikliničko-konzilijarnoj službi*. Valja spomenuti, da su gotovo sve jedinice na neki način složene po dispanzerskom tipu, tj. nastoji se provesti prevencija, liječenje i rehabilitacija pojedinih duševnih ili neuroloških poremećaja.

KLINIKA DANAS

Sav posao opisan u ovom prikazu ne bi se mogao obaviti bez sudjelovanja velikog broja bivših i sadašnjih suradnika Klinike. Danas u Klinici radi ukupno 207 radnika.

U Klinici postoje slijedeći odjeli:

1. Odjel kliničke neurologije,
2. Odjel elektrofiziologije,
3. Odjel krizne i hitne neurologije,
4. Odjel za alkoholizam,
5. Odjel za kliničku psihijatriju,
6. Odjel krizne i hitne psihijatrije,
7. Zavod za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja s psihoterapijskim aktivnostima,
8. Odjel za socijalnu psihijatriju,
9. Centar za obiteljsko liječenje,
10. Odsjek za ovisnosti o drogama,
11. Odsjek za dječju neurologiju i psihijatriju,
12. Odsjek za poliklinički rad,
13. Centar, za neurološke znanosti i mozak,
14. Centar obiteljske terapije,
15. Centar za duševno zdravlje i poremećaje ponašanja
16. Odsjek za izdavačku djelatnost.

U okviru svake od spomenutih jedinica djeluju pojedini odsjeci i službe, od kojih bih posebno htio spomenuti dnevnu bolnicu i parcijalnu hospitalizaciju, *Dispanzer za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja*, *Centar za neurološke znanosti i mozak*, *Centar za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti* i *Centar za obiteljsku terapiju*.

IZDAVAČKA DJELATNOST KLINIKE

Posebno treba istaći rad na izdavačkoj djelatnosti, kojom rukovodi *prof. Željko Brdarić*, šef *Izdavačkog odsjeka*. Iz Klinike je izišao udžbenik neurologije i psihijatrije za srednje medicinske škole, udžbenik neurologije i psihijatrije za više medicinske škole, udžbenik psihijatrije za studente i liječnike, udžbenik socijalne psihijatrije za socijalne radnike, mali priručni udžbenik alkoholizma za osnovne škole, prva enciklopedija alkoholizma i prvi psihološko-psihijatrijski leksikon u nas (u dva izdanja, a treći se nalazi u tisku), priručnik za liječnike opće medicine s područja ovisnosti, prvi udžbenik terapijske zajednice i psihoterapije, priručnici za rad klubova liječenih alkoholičara, udžbenici s područja ovisnosti, a u posljednje smo vrijeme, u suradnji sa Savezom za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja, i najprije s izdavačkom radnom organizacijom *JUMENA*, a zatim s izdavačkom radnom organizacijom *Stvarnost*, počeli izdavati *Malu biblioteku neurologije, psihijatrije, alkoholizma i drugih ovisnosti*, u kojoj je do danas izišlo 7 knjiga.

Posebnu pažnju je Klinika posvećivala periodičkim publikacijama. Među periodičkim publikacijama koje je Klinika izdavala ili surađivala u njihovom izdavanju su: *Anali Kliničke bolnice »Dr M. Stojanović«*, *Alcoholism*, *Mediterranean Journal of Social Psychiatry*, *Al-klub*, *Elektrofiziologija i Psihijatrijska njega*.

Alcoholism

Časopis *Alcoholism* je počeo izlaziti 1965. godine. Izdaju ga zajednički *Centar za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti* i *Internacional Council on Alcohol and Addictions, Lausanne*. Tiska se uglavnom na engleskom jeziku, uz povremene priloge i na drugim jezicima.

Mediterranean Journal of Social Psychiatry izlazi od 1980. god. Izdaju ga *Mediterranean Sociopsychiatric Association* i *Savez za zaštitu i unapređivanje duševnog zdravlja u SR Hrvatskoj*. Izlazi uglavnom na engleskom jeziku, s povremenim prilogima na drugim jezicima. Sažeci su na arapskom.

Psihijatrijska njega

Kad je bila nestala gotovo sva periodika s područja sestrinstva, a postojala je i akutna potreba suvremenije naobrazbe medicinskih sestara i tehničara s područja zaštite duševnog zdravlja, Klinika je odlučila pokrenuti posebni časopis, koji je izlazio od 1966. do 1970. godine, dok Udruženje medicinskih sestara i tehničara SR Hrvatske nije uspjelo ponovno pokrenuti svoj časopis.

Al-klub

Al-klub, jugoslavenski časopis za stručne i društvene probleme klubova liječenih alkoholičara, izlazi, u suradnji sa Savezom protiv alkoholizma, od 1964. godine. U njemu se povremeno objavljuju i stručni brojevi ili dvobroji i može se reći da u okviru deset brojeva godišnje, a u nakladi koja se popela i do 5500 primjeraka, taj časopis prati razvoj klubova liječenih alkoholičara od samog njihovog osnutka pa do danas. Donoseći dopise iz klubova i napise o klubovima, on je i važno terapijsko sredstvo za liječene alkoholičare i njihove obitelji, koje je nezamjenljivo uklopljeno u sustav kompleksnog liječenja koji se provodi u Klinici i u klubovima liječenih alkoholičara.

Elektrofiziologija

Elektrofiziologija je časopis, koji je od 1969. do 1975. izlazio među izdanjima Klinike, a u suradnji Klinike i *Sekcije za elektroencefalografiju i kliničku neurofiziologiju ZLH*. U posljednja dva godišta, u časopisu je bilo objavljeno i nekoliko radova o ehoencefalografiji, čime se proširila njegova tematska osnova.

Radovi Centra za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti

Radovi Centra za proučavanje i suzbijanje alkoholizma i drugih ovisnosti su povremena periodička publikacija, koja izlazi od 1964. godine i u kojoj se objavljuju veće monografske cjeline, kao što su realizirani projekti, radovi sa znanstvenih skupova ili veći znanstveni radovi pojedinih autora. Posljednja knjiga (sv. 5) sadrži radove *Vl. Hudolina: Liječenje alkoholičara* i *B. Langa: Terapijska zajednica alkoholičara*.

Bilten Republičkog registra alkoholičara

Bilten Republičkog registra alkoholičara je povremena periodička publikacija, koja izlazi od 1975. godine i u njoj se objavljuju radovi koji sadrže iskustva iz rada na prikupljanju i obradi građe za Registar, po čemu je Bilten i važan priručnik za sadašnje i buduće suradnike Registra.

Suradnici Klinike su objavili više od 2000 radova i monografija s različitih područja naših struka.

Posebnu pažnju je Klinika posvećivala specijalizaciji iz neuropsihijatrije, a kasnije, poslije razdvajanja neurologije i psihijatrije, odvojenoj specijalizaciji neurologije i psihijatrije. Iz Klinike je izašao veliki broj specijalista, koji danas rade u mnogim specijalističkim ustanovama u zemlji i inozemstvu.

SURADNJA KLINIKE S DRUGIM USTANOVAMA

Klinika je podržavala suradnju s bolničkim i izvanbolničkim ustanovama u cijeloj zemlji, a osobito u našoj republici. S mnogima od tih ustanova nas vežu samoupravni ugovori o uzajamnoj suradnji. Ne nabrajajući sve te ustanove, srdačno im zhvaljujemo sa suradnji, koja je omogućila da porađimo na zaštiti i unapređivanju duševnog zdravlja.

Sav taj posao ne bi bio moguć da Klinika nije razvila vrlo aktivno školovanje kadrova, koji danas uspješno rade u zemlji i inozemstvu.

Suradnici Klinike, danas njih znatno više od 200, od pomoćnih radnika do šefova odjela, bili su intenzivno angažirani u programima rada Klinike i ovdje treba naglasiti, da se bez svih njih ne bi mogao obaviti sav taj posao.

BUDUĆI PROGRAMI KLINIKE ZA NEUROLOGIJU, PSIHIJATRIJU, ALKOHOLIZAM I DRUGE OVISNOSTI

Ostaje nam da na ovom mjestu iznesemo buduću ulogu cijele *Klinike za neurologiju, psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti Kliničke bolnice »Dr M. Stojanović«*, a osobito posebnih njenih centara

Ovisnosti su kronični poremećaj, koji je vezan uz odnos čovjeka i društva prema alkoholnom piću i psihoaktivnim sredstvima uopće. Broj alkoholičara ovisi o visini potrošnje alkohola po glavi stanovnika godišnje i malo je vjerojatnost da će se ta potrošnja promijeniti u životnom vijeku samo jedne generacije. Trebalo bi izmijeniti odnos prema alkoholnom piću cijele populacije, a to zahtijeva intenzivni zdravstveno odgojni rad u nekoliko generacija. Prema tomu, treba planirati kapacitete i programe, koji će se u budućnosti sve više baviti, s jedne strane zdravstveno odgojnim procesima, a s druge strane liječenjem i rehabilitacijom kroničnih poremećaja ponašanja pa i drugih psihičkih i fizičkih kroničnih poremećaja.

Zaštita zdravlja općenito, pa tako i zaštite duševnog zdravlja, mora se izvršiti na razini mjesne zajednice i radne organizacije. U budućnosti, to treba da izvrši primarna zdravstvena zaštita, a u to spada i suzbijanje alkoholom izazvanih

poremećaja. Uloga Centra bi morala u budućnosti biti sve više u organizaciji suradnje s primarnom zdravstvenom zaštitom i svim snagama koje se tim problemom bave na razini mjesne zajednice i radne organizacije, edukaciji profesionalnih kadrova, te skrbi za kriznu i hitnu alkoholologiju.

Uopće, u psihijatriji budućnosti i to u njenom stacionarnom dijelu, bit će riječi uglavnom o kriznim i hitnim intervencijama, dok će sva ostala zaštita prijeći u izvanbolničku skrb primarne zdravstvene zaštite.

Sav taj posao mora biti uključen u opću zaštitu duševnog zdravlja. Za takav posao mora biti reorganizirana cijela psihijatrija. Takvom razvoju zdravstvene zaštite moraju se prilagođivati stacionarne zdravstvene ustanove pa tako i naša klinika.

Nadalje, Klinika treba da nastavi sa stručnom i znanstvenom djelatnošću, te uskom međunarodnom suradnjom.

U tom smislu teče i naša organizacija *Trinaestog međunarodnog kongresa psihoterapije* (1985), *Prvog evropskog kongresa prevencije alkoholizma* (1985) te *Petog mediteranskog kongresa socijalne psihijatrije u Barceloni* (1985).

Teško je zamisliti zdravstvenu zaštitu bez paralelnih istraživanja, osobito danas, kad dolazi do velikih izmjena u relativno kratko vrijeme. Prema tomu sve će stacionarne ustanove pa i naš Centar morati u budućnosti posvetiti znatno više pažnje znanstvenom radu.

U stručnom smislu, rezultati znanstvenih istraživanja moraju što prije biti uključeni u praktični rad. Znanstveni rad ne bi imao ni smisla, ako se njegovi rezultati ne bi uključivali u svakodnevnu praksu. To je najbolje učiniti kontinuiranom naobrazbom uz rad, što je Centar činio već i do danas, a u budućnosti će morati još i više.

Danas bi trebalo govoriti o ekološkoj zaštiti duševnog zdravlja, odnosno, još bolje, o »zelenoj« zaštiti duševnog zdravlja.

NACIONALNI I MEĐUNARODNI SASTANCI I SEMINARI KOJE JE KLINIKA ORGANIZIRALA ILI SUDJELOVALA U NJHOVOJ ORGANIZACIJI

1. simpozij o alkoholizmu, Zagreb, 11—12. 10. 1963,
  2. simpozij o alkoholizmu, Zagreb, 16—18. 10. 1964.
  3. internacionalni naučni simpozij o alkoholizmu, Zagreb, 7—9. 10. 1965.
  4. internacionalni naučni simpozij o alkoholizmu, Zagreb, 20—22. 10. 1966.
- Seminar o alkoholizmu, Split — Zagreb, 13—17. 3. 1967.
1. savjetovanje o psihijatrijsko-psihološko-socijalnoj problematici djece i omladine, Zagreb, 1—2. 6. 1967.
  13. međunarodni seminar o prevenciji i liječenju alkoholizma (Lausanne), Zagreb 12—23. 6. 1967.
- Simpozij o elektrofiziološkim karakteristikama kroničnog alkoholizma (13. međunarodni seminar o prevenciji i liječenju alkoholizma), Zagreb, 15. 6. 1967.
- Seminar o alkoholizmu, Slavonski Brod, 26—27. 9. 1967.
- Seminar o grupnim postupcima u medicini, Zagreb, 5—6. 2. 1968.

5. internacionalni naučni simpozij o alkoholizmu, Zagreb, 24—26. 10. 1968.
6. internacionalni naučni simpozij o alkoholizmu, Zagreb, 9—11. 10. 1969.
3. međunarodni kongres socijalne psihijatrije, Zagreb, 21—27. 9. 1970.
Simpozij Alkoholizma i selo, Delnice, 26—27. 2. 1971.
- Talijansko-hrvatsko-slovenski dani socijalne psihijatrije, Zagreb, 24—25. 4. 1971.
7. međunarodni znanstveni simpozij o alkoholizmu i drugim ovisnostima, Zagreb, 1—3. 10. 1971.
Međunarodni simpozij o primjeni ehoencefalografije u neurologiji i psihijatriji, Zagreb, 2. 10. 1971.
- Međunarodni simpozij o muzikoterapiji, Zagreb, 2—3. 10. 1971.
4. međunarodni kongres socijalne psihijatrije, Jeruzalem, 21—26. 5. 1972.
8. međunarodni znanstveni simpozij o alkoholizmu i drugim ovisnostima, Zagreb, 12—14. 10. 1972.
3. međunarodni simpozij o muzikoterapiji, Zagreb, 12—14. 10. 1972.
3. međunarodni simpozij o primjeni ehoencefalografije u neurologiji i psihijatriji, Zagreb, 12—14. 10. 1972.
5. kongres klubova liječenih alkoholičara, Karlovac, 15. 10. 1972.
Savjetovanje o bolestima ovisnosti, Zagreb, 9—10. 3. 1973.
9. simpozij o alkoholizmu i drugim ovisnostima, Zagreb, 7—9. 5. 1973.
Cavtatski dani socijalne psihijatrije, alkoholizma i drugih ovisnosti, Cavtat, 8—10. 3. 1974.
7. kongres klubova liječenih alkoholičara Jugoslavije, 8—10. 3. 1974.
5. međunarodni kongres socijalne psihijatrije, Atena, 1—7. 9. 1974.
Alkohološki i socijalnopsihijatrijski dani, Poreč, 11—13. 10. 1975.
10. međunarodni znanstveni simpozij o alkoholizmu i drugim ovisnostima, Poreč, 11—13. 10. 1975.
8. kongres klubova liječenih alkoholičara Jugoslavije, Poreč, 11—13. 10. 1975.
Savjetovanje o hitnoj psihijatriji, neurologiji, alkoholizmu i drugim ovisnostima, Poreč, 11—13. 10. 1975.
Savjetovanje o grupnim psihoterapijskim i drugim skupnim postupcima, Poreč, 11—13. 10. 1975.
6. svjetski kongres psihijatrije, Opatija, 4—10. 10. 1976.
Dan socijalne psihijatrije, Zagreb, 17. 5. 1977.
10. kongres klubova liječenih alkoholičara Jugoslavije, Zagreb, 24—26. 2. 1978.
Međunarodni seminar socijalne psihijatrije, Zagreb — Crikvenica — Rijeka — Opatija — Rab, 24—29. 9. 1978.
7. svjetski kongres socijalne psihijatrije, Lisabon (Portugal), 8—14. 10. 1978.
Tematska konferencija o alkoholizmu i problemima vezanim uz pijenje alkoholnih pića, Dubrovnik, 12—13. 2. 1979.
Savjetovanje o općinskim i regionalnom programu suzbijanja posljedica pijenja alkoholnih pića, pušenja duhana i drugih ovisnosti, Rabac, 13—14. 4. 1979.
Seminar evropskih žena apstinencata o prevenciji alkoholizma, Crikvenica, 8—13. 5. 1979.

- Simpozij Mediteranskog udruženja socijalne psihijatrije, Larnaka (Cipar), 14—18. 5. 1979.
- Savjetovanje o liječenju i rehabilitaciji alkoholičara, Zagreb, 15. 6. 1979.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Udine (Italija), 16—20. 10. 1979.
1. jugoslavenski kongres o alkoholizmu, Zagreb, 17—19. 11. 1979.
- Seminar o alkoholizmu i primjeni ultrazvuka u neurologiji i psihijatriji, Vršac, 24—25. 1. 1980.
- Seminar samozaštite i samopomoći iz alkoholizma, Bjelovar, 4—8. 2. 1980.
1. mediteranski kongres socijalne psihijatrije, Dubrovnik, 1—4. 6. 1980.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Udine (Italija), 1—6. 12. 1980.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, San Daniele del Friuli (Italija), 2—7. 2. 1981.
- Savjetovanje o zaštiti i unapređivanju duševnog zdravlja u okviru koncepta Zakona o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju SR Hrvatske, Zagreb, 9—10. 3. 1981.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Monfalcone (Italija), 21—26. 4. 1981.
- Seminar samopomoći i samozaštite na području socijalne psihijatrije, Larnaka (Cipar), 5. 1981.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Monfalcone (Italija), 2—7. 6. 1981.
8. svjetski kongres socijalne psihijatrije, Zagreb, 16—22. 8. 1981.
11. kongres klubova liječenih alkoholičara Jugoslavije, 19. 8. 1981.
1. dani socijalne psihijatrije — Prvi psihijatrijski sastanak Katalonija — SR Hrvatska, Zagreb, 23—24. 8. 1981.
2. mediteranski kongres socijalne psihijatrije, Udine (Italija) 28—30. 8. 1981.
2. savjetovanje Problemi i perspektive interdisciplinarnog rada i obrazovanja, Zagreb, 15—16. 4. 1984.
8. svjetski kongres socijalne psihijatrije — Azijska ekstenzija — Simpozij o transkulturalnoj psihijatriji Macao, 6—11. 9. 1981
2. dani socijalne psihijatrije Katalonije i SR Hrvatske, Barcelona, 28. 4. 1982.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Treviso (Italija), 25—30. 5. 1982.
1. psihijatrijski sastanak NR Madarska — SR Hrvatska, Zagreb, 18—19. 6. 1982.
9. međunarodni kongres socijalne psihijatrije, Paris, 5—9. 7. 1982.
- Seminar o edukaciji na području alkoholizma i drugih ovisnosti, Vigo (Španjolska), 6—11. 9. 1982.
3. mediteranski kongres socijalne psihijatrije, Malta, 4—9. 10. 1982.
2. jugoslavenski kongres o alkoholizmu, Zagreb, 5—7. 12. 1982.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Tolmezo (Italija), 14—19. 2. 1983.

- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Maniago (Pn), (Italija), 22—27. 3. 1983.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Trst (Italija), 19—24. 4. 1983.
29. međunarodni seminar o prevenciji i liječenju alkoholizma (Lausanne), Zagreb, 27. 6. do 1. 7. 1983.
10. međunarodni kongres socijalne psihijatrije, Osaka (Japan), 4—8. 9. 1983.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Pieve di Cadore, (Italija), 19—24. 9. 1983.
- Međunarodni seminar o rehabilitaciji alkoholičara, Dubrovnik, 2—9. 10. 1983.
4. mediteranski kongres socijalne psihijatrije, Ankara, 12—15. 10. 1983.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Cividale del Friuli (Italija), 30. 10. do 5. 11. 1983.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Portogruano (Italija), 13—18. 11. 1983.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, (pastoralni), Udine (Italija), 26—27. 1. 1984.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Pordenone (Italija), 28. 1. do 2. 2. 1984.
- Seminar obiteljske terapije, San Daniele del Friuli (Italija), 28—31. 5. 1984.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Padova (Italija), 2—7. 7. 1984.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Montebelluna-Castelfranco (Italija), 1—6. 10. 1984.
3. jugoslavenska konferencija o bolestima ovisnostima, Zagreb, 12—14. 10. 1984.
- Seminar senzibilizacije za mediko-psiho-socijalno liječenje alkoholičara, Pordenone (Italija), 21—26. 11. 1984.
- Seminar samozaštite i samopomoći, Petrinja, 17—21. 12. 1984.
- Seminar — obiteljsko liječenje, Zagreb, 15—16. 2. 1985.
- Seminar — alkoholizam — samozaštita i samopomoć, Bjelovar, 18.—22. 2. 1985.
- Tečaj — Organska oštećenja alkoholičara, Zagreb, 14—16. 3. 1985.
- Seminar obiteljske terapije (za napredne), San Daniele del Friuli (Italija), 18—20. 3. 1985.
- Seminar obiteljske terapije, Pordenone (Italija), 22—25. 3. 1985.
- Seminar — alkoholizam — samozaštita i samopomoć, Koprivnica, 1—5. 4. 1985.
- Seminar — obiteljsko liječenje (za napredne), Zagreb, 12—13. 4. 1985.
- Seminar — alkoholizam — samozaštita i samopomoć, Pula, 22—27. 4. 1985.